

УДК 378.091.12:005.963.316.6

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2025.16.025-029

КУЧАЙ Олександр Володимирович –

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9468-0486>

e-mail: kuchay@ukr.net

КУЧАЙ Тетяна Петрівна –

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки,
психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти,

Закарпатський угорський університет ім. Ференца Ракоці II

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3518-2767>

e-mail: tetyanna@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ПІДЛІТКАМИ

КУЧАЙ Олександр Володимирович, КУЧАЙ Тетяна Петрівна. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ПІДЛІТКАМИ

Перехід суспільства від індустріальної до постіндустріальної епохи розвитку супроводжується безліччю суперечливих, часом руйнівних соціальних процесів, що перешкоджають розвитку суспільних відносин та самоорганізації сучасного суспільства. У цих умовах зростає роль правоохоронців у побудові громадянського суспільства, а соціальна функція забезпечення безпеки громадян, захисту їх законних прав та інтересів стає домінуючою у професійній діяльності співробітників правоохоронної діяльності.

Ключові слова: підготовка фахівців, правоохоронна діяльність, соціальна взаємодія, підлітки.

KUCHAI Oleksandr Volodymyrovych, KUCHAI Tetiana Petrivna. METHODOLOGICAL BASIS OF TRAINING LAW ENFORCEMENT SPECIALISTS FOR SOCIAL INTERACTION WITH ADOLESCENTS

The transition of society from the industrial to the post-industrial era of development is accompanied by a multitude of contradictory, sometimes destructive social processes that hinder the development of social relations and self-organization of modern society. In these conditions, the role of law enforcement officers in building civil society is increasing, and the social function of ensuring the safety of citizens, protecting their legitimate rights and interests is becoming dominant in the professional activities of law enforcement officers.

The methodological foundations of training law enforcement professionals for social interaction with adolescents are based on a comprehensive combination of legal, psychological, pedagogical, and communicative knowledge.

Legal and regulatory regulation of law enforcement activities as target guidelines for improving the quality of social services provided to the population in law enforcement activities determines the provision of a policy of open social interaction with citizens and with all social institutions of the state and civil society.

The State Educational Standard for Training a Law Enforcement Specialist as an Educational Outcome contains a wide list of social competencies, possession of which at the normative level is a mandatory requirement for a graduate. The results of the study of educational practice indicate that in the professional training of future law enforcement specialists, as before, a professional approach and subject relations prevail, which contribute to the formation of an active subject of modern society.

There is a particularly urgent need for a theoretical, methodological and practice-oriented solution to the problem of socialization, social education and the formation of social experience of cadets and students in conditions of dynamically changing social reality.

Keywords: training of specialists, law enforcement activities, social interaction, adolescents.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні трансформаційні процеси у суспільстві вимагають від фахівців правоохоронної діяльності високого рівня готовності до соціальної взаємодії з різними категоріями населення, зокрема з підлітками. Саме ця група є особливо вразливою, адже перебуває на етапі формування світогляду, морально-етичних цінностей і соціальних норм. Від ефективності комунікації між правоохоронцями та підлітками залежить рівень довіри до державних інституцій, профілактика девіантної поведінки та розвиток громадянського суспільства [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Даній проблемі широко приділяли увагу в наукових доробках такі вчені: І. Бахновська, В. Колісніченко, О. Кравчук, В. Мірошніченко, Т. Остапенко, Д. Швець, Г. Яворська.

Метою статті є теоретичний аналіз підготовки фахівців правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічна основа підготовки фахівців до взаємодії з підлітками ґрунтується на таких підходах:

1. Компетентнісний підхід – орієнтація на формування професійних, соціальних і комунікативних компетентностей правоохоронця, здатності ефективно взаємодіяти в умовах конфліктних або кризових ситуацій.

2. Особистісно орієнтований підхід – врахування індивідуальних особливостей підлітків, їхніх психологічних потреб, інтересів та соціального досвіду.

3. Акмеологічний підхід – спрямування підготовки на розвиток зрілості, професійного мислення та вміння приймати виважені рішення в умовах невизначеності.

4. Соціокультурний підхід – забезпечення діалогу культур і поколінь, виховання вміння правоохоронців діяти з урахуванням цінностей та норм суспільства.

5. Системний підхід – розгляд соціальної взаємодії як цілісного процесу, що включає правове, психологічне, педагогічне та етичне забезпечення [4].

Зміст професійної підготовки майбутніх правоохоронців визначається завданнями правоохоронної системи та потребами суспільства. Він охоплює поєднання правових, психологічних, педагогічних, комунікативних, соціокультурних та етичних компонентів, що спрямовані на формування комплексної готовності до виконання службових обов'язків, у тому числі до взаємодії з підлітками [1].

1. Правовий компонент

- Засвоєння основ конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного права та спеціального законодавства щодо захисту прав дітей.

- Вивчення міжнародних документів: Конвенції ООН про права дитини, Європейської конвенції з прав людини, стандартів Ради Європи та ОБСЄ.

- Практичне відпрацювання алгоритмів дій правоохоронця у випадках правопорушень, що стосуються неповнолітніх.

- Формування здатності діяти у межах закону, дотримуючись принципів верховенства права й прав людини [3].

2. Психологічний компонент

- Опанування основ вікової та педагогічної психології, зокрема особливостей розвитку підлітків.

- Вивчення механізмів формування девіантної та делінквентної поведінки, причин агресії та замкненості.

- Розвиток навичок психологічної діагностики (розпізнавання емоційних станів, стресу, схильності до ризику).

- Формування здатності до психологічної підтримки та корекційної взаємодії з підлітками у кризових ситуаціях.

3. Педагогічний компонент

- Засвоєння методів виховного впливу на неповнолітніх.

- Вивчення форм і методів профілактики правопорушень та антисоціальної поведінки.

- Підготовка до участі у спільних з освітніми закладами й соціальними службами програмах виховання правосвідомості.

- Використання педагогічних технологій ненасильницької комунікації та створення позитивного виховного середовища.

4. Комунікативний компонент

- Розвиток навичок ефективної міжособистісної комунікації: активного слухання, вміння ставити відкриті запитання, аргументувати.

- Тренування вербальних і невербальних засобів спілкування.

- Вивчення методів медіації та переговорів, необхідних для врегулювання конфліктних ситуацій.

- Формування здатності працювати у мультикультурному середовищі, з урахуванням соціальних і культурних відмінностей.

5. Соціокультурний компонент

- Розуміння соціальних процесів, які впливають на молодь (глобалізація, цифровізація, субкультури).

- Вивчення ролі сім'ї, школи, молодіжних організацій у вихованні підлітків.

- Підготовка до взаємодії з представниками громадськості, соціальними працівниками, педагогами, батьками.
- Ознайомлення з технологіями соціального партнерства у сфері захисту прав неповнолітніх.
- 6. Етичний компонент
 - Засвоєння норм професійної етики правоохоронця.
 - Виховання культури поваги до прав і гідності людини.
 - Формування готовності до прозорості, справедливої, толерантної поведінки під час виконання службових обов'язків.
 - Розгляд етичних дилем у роботі з підлітками (наприклад, баланс між суворістю закону і гуманністю).
- 7. Професійно-практичний компонент
 - Стажування у правоохоронних органах із залученням до роботи з неповнолітніми.
 - Практичні заняття з профілактики правопорушень серед молоді.
 - Використання ситуаційного моделювання (кейсів, рольових ігор, симуляцій).
 - Опрацювання тактик поведінки у стресових та конфліктних ситуаціях.
- 8. Інноваційно-технологічний компонент
 - Використання цифрових освітніх ресурсів, електронних платформ, симуляційних тренажерів.
 - Ознайомлення з інноваційними методами комунікації з молоддю у медіапросторі (соціальні мережі, інформаційні кампанії).
 - Використання онлайн-курсів і вебінарів для підвищення кваліфікації [4].

Рис. 1. Комплексна готовність правоохоронця

Зміст підготовки фахівців правоохоронної діяльності має бути інтегрованим, комплексним і практико-орієнтованим. Він включає поєднання знань із права, психології, педагогіки, соціології, етики та комунікації, а також розвиток умінь застосовувати ці знання

у взаємодії з підлітками. Такий підхід сприяє формуванню у майбутніх правоохоронців не лише професійної компетентності, а й соціальної відповідальності, толерантності та готовності до гуманістичної взаємодії [5].

Якість підготовки правоохоронців значною мірою залежить від використання сучасних методів і форм навчально-виховного процесу, які сприяють розвитку практичних умінь і соціально-комунікативних компетентностей [1].

1. Інтерактивні методи навчання

- Тренінги комунікативних навичок – формують уміння слухати, ставити відкриті питання, виявляти емпатію, врегульовувати конфлікт.

- Рольові ігри – дозволяють змодельовувати ситуації спілкування з підлітками у різних соціальних контекстах (наприклад, під час вуличного інциденту, у школі, у центрі соціальних служб).

- Кейс-метод – аналіз конкретних випадків (наприклад, прояви булінгу, вчинення дрібного правопорушення), що розвиває здатність ухвалювати виважені рішення.

- Дискусії та дебати – допомагають виробити власну позицію щодо етичних і правових аспектів взаємодії з молоддю [7].

2. Практико-орієнтовані форми

- Стажування у закладах освіти та соціальних установах – забезпечує безпосереднє знайомство з підлітковим середовищем, сприяє формуванню довірливих відносин.

- Практичні заняття з профілактики правопорушень – спільні заходи з педагогами та психологами, спрямовані на запобігання девіантній поведінці.

- Медіаційні практикуми – навчання методам мирного врегулювання конфліктів без застосування силових заходів.

3. Використання технологій симуляції та моделювання

- Симуляційні тренажери – імітація кризових чи конфліктних ситуацій з підлітками у віртуальному середовищі.

- Метод «форум-театру» – інсценування конфліктної ситуації з можливістю змінювати хід подій для пошуку найкращих рішень.

- Відеоаналіз – перегляд та обговорення відеосценаріїв спілкування правоохоронців з підлітками [8].

4. Освітньо-виховні форми

- Круглі столи та семінари – обговорення проблем соціальної взаємодії з підлітками за участю юристів, психологів, педагогів і представників громадських організацій.

- Просвітницькі програми для підлітків – спільні заходи з правоохоронцями, спрямовані на підвищення рівня правової культури та довіри до поліції.

- Волонтерські проекти – залучення майбутніх правоохоронців до соціальних акцій, спрямованих на підтримку молоді у кризових ситуаціях.

5. Самоосвіта та рефлексія

- Метод портфоліо – накопичення матеріалів, що відображають досвід взаємодії з підлітками (звіти, аналітичні нотатки, відгуки педагогів і психологів).

- Рефлексивні щоденники – дозволяють осмислювати власні успіхи та труднощі у процесі професійного становлення.

- Онлайн-курси і вебінари – підвищують рівень психологічної та правової підготовки за рахунок доступу до міжнародних освітніх платформ [6].

Таким чином, методи і форми підготовки повинні бути комплексними, поєднувати теоретичне навчання, практичні тренування, симуляційні технології та особистісно-орієнтовану рефлексію. Саме це дозволяє майбутнім фахівцям правоохоронної діяльності ефективно налагоджувати соціальну взаємодію з підлітками, діяти гуманно й водночас професійно [9].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Методологічні основи підготовки фахівців правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками базуються на комплексному поєднанні правових, психологічних, педагогічних і комунікативних знань. Важливим є формування у майбутніх правоохоронців не лише професійних компетентностей, а й високого рівня гуманістичної культури, здатності до емпатії та відповідальної соціальної поведінки. Така підготовка сприяє розвитку довірливих відносин між молоддю та правоохоронними структурами, профілактиці правопорушень і зміцненню соціальної стабільності.

Перспективи подальших наукових досліджень зумовлюють розробку та обґрунтування педагогічних умов підготовки фахівців правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бахновська І. П. Поняття та цінність правової культури суспільства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 24. Т. 1. 2014. С. 7–10.
2. Джарасва А. А. Інноваційні методи підготовки майбутніх правоохоронців. Використання сучасних інформаційних технологій в діяльності національної поліції України: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару м. Дніпро, 24

листопада 2017 року. Дніпро: ДДУВС, 2017. С. 102–104.

3. Колісниченко В. В. До проблеми визначення етапів підготовки майбутніх правоохоронців до роботи з підлітками групи ризику. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2018. 2(3). С. 61–63.
4. Кравчук О. В. Зміст соціально-профілактичної діяльності майбутніх фахівців правоохоронних органів з правопорушень підлітків. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2024. (215). С. 191–196.
5. Мірошніченко В. І. Менторство у підготовці бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки. 2025. 1 (14). С. 66–77.
6. Остапенко Т. Науково-концептуальні засади підготовки працівників правоохоронних органів до роботи з педагогічно занедбаними дітьми. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр., м. Київ Запоріжжя, 21 квіт. 2002 р. С. 445–449.
7. Романова Р. А. Правоохоронна діяльність і воєнний стан: морально-правові особливості. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2022. 3(35). С. 89–94.
8. Швець Д. В. Первинна професійна підготовка як необхідна правова вимога до підготовки поліцейських. Право і безпека. 2017. 3. С. 103–112.
9. Яворська Г. Х. Педагогіка для правників: навчальний посібник. Київ: Знання, 2004.

REFERENCES

1. Bakhnov's'ka, I. P. (2014). *Ponyattya ta tsinnist' pravovoyi kul'tury suspil'stva*. [The concept and value of the legal culture of society]. Uzhhorod.
2. Dzharayeva, A. A. (2017). *Innovatsiyni metody pidhotovky maybutnikh pravookhorontsiv*. [Innovative methods of training future law enforcement officers]. Dnipro.
3. Kolisnichenko, V. V. (2018). *Do problemy vyznachennya etapiv pidhotovky maybutnikh pravookhorontsiv do roboty z pidlitkami hrupy ryzyku*. [On the problem of determining the stages of training future law enforcement officers to work with adolescents at risk]. Kherson.
4. Kravchuk, O. V. (2024). *Zmist sotsial'no-profilaktychnoyi diyal'nosti maybutnikh fakhivtsiv pravookhoronnykh orhaniv z pravoporushen' pidlitkiv* [The content of social and preventive activities of future law enforcement specialists on juvenile delinquency]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky*. 2024. (215). 191–196.
5. Miroshnichenko, V. I. (2025). *Mentorstvo u pidhotovtsi bakalavriv pravookhoronnoyi diyal'nosti do sotsial'noyi vzayemodiyi z pidlitkami*. [Mentoring in the training of bachelors of law enforcement for social interaction with adolescents]. Sivershchyna.
6. Ostapenko, T. (2002). *Naukovo-kontseptual'ni zasady pidhotovky pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv do roboty z pedahohichno zanedbanymy dit'my*. [Scientific and conceptual principles of training law enforcement officers to work with

- pedagogically neglected children]. Kyiv Zaporizhzhya.
7. Romanova, R. A. (2022). *Pravookhoronna diyal'nist' i voyennyi stan: moral'no-pravovi osoblyvosti*. [Law enforcement activities and martial law: moral and legal features]. L'viv.
 8. Shvets', D. V. (2017). *Pervynna profesiyna pidhotovka yak neobkhidna pravova vymoha do pidhotovky politseys'kykh*. [Primary professional training as a necessary legal requirement for the training of police officers].
 9. Yavors'ka, H. KH. (2004). *Pedahohika dlya pravnykiv: navchal'nyy posibnyk*. [Pedagogy for lawyers: a textbook]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КУЧАЙ Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Національний університет біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: підготовка фахівців у закладах вищої освіти.

КУЧАЙ Тетяна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, психо-

логії, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти, Закарпатський угорський університет ім. Ференца Ракоці II.

Наукові інтереси: підготовка фахівців у закладах вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

KUCHAY Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy, National University of Life Resources and Environmental Management of Ukraine.

Circle of scientific interests: training of specialists in higher education institutions.

KUCHAY Tetyana Petrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy, Psychology, Primary, Preschool Education and Management of Educational Institutions, Transcarpathian Hungarian University named after Ferenc Rákóczi II.

Circle of scientific interests: training of specialists in higher education institutions.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2025 р.

УДК 159.923.2

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2025.16.029-036

МАРТИНЮК Анатолій Кирилович –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти і візуально-музичних практик Університету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0003-2553-8598>
e-mail: mart_ak@ukr.net

МАРТИНЮК Тетяна Володимирівна –

доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри мистецької освіти і візуально-музичних практик Університету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0001-5236-5990>
e-mail: tatyana5081964@gmail.com

БОЧАРІНА Наталія Олексіївна –

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології Університету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-2429-2816>
e-mail: tatyana5081964@gmail.com

НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА У КОНТЕКСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

МАРТИНЮК Анатолій Кирилович, МАРТИНЮК Тетяна Володимирівна, БОЧАРІНА Наталія Олексіївна. НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА У КОНТЕКСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті представлено теоретичне опрацювання й вирішення наукової проблеми, яке полягає в розкритті психологічних особливостей формування національної самосвідомості особистості у контексті процесу самореалізації. Систематизовано та охарактеризовано основні елементи національної самосвідомості, які впливають на самореалізацію особистості. Вся сукупність елементів національної самосвідомості сприймається як